

АНКЛАВНИЯТ ФАКТОР ЗА ОПАЗВАНЕТО НА ЕТНИЧЕСКОТО САМОСЪЗНАНИЕ НА БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНА ДОБРУДЖА СЛЕД 1878 ГОДИНА

Кънчо Тодоров

1. Формиране на анклавния фактор

Присъединяването на Северна Добруджа към Румъния през есента на 1878 г. има важни последици както за по-нататъшното развитие на дотогава добрите българо-румънски отношения, така и за българското население в областта. Заменя се едно петвековно робство с ново чуждо господство. Още от самото начало румънските управляващи среди си поставят за цел във възможно най-кратък период от време да румънизират областта, предвид на нейното важно стратегическо значение. Тази цел могло да се постигне чрез прилагане на специален режим – лишаване на цялото местно население от пълни политически права (чак до 1910 – 1912 г.), крути мерки в областта на аграрните отношения с цел създаване на голям фонд земя за колонизиране на етнически румънци, както и специфични мерки в областта на другите стопански сфери¹.

Прилаганият режим имал за основна предпоставка факта, че към 1878 г. румънското население в Северна Добруджа по численост се нареждало на трето място, след българското и турското. По това време българите били над 40 000 души или около 40 % от всички.

Колонизирането на Северна Добруджа с румънци минало в няколко етапа. Според румънската официална статистика през 1912 г. в областта има закръглено 380 000 души, от които вече 216 000 румънци или 56,8 %. Броят на българите се посочва на 50 512 души или 13,3 %. Както при това преброяване, така и при следващите, броят на българите бил силно намаляван: така през 1917 г. по български анкетни

данни те наброявали над 70 000 души или 18,4 %. Видно е, че през 1912 г. спрямо 1878 г. относителният дял на българите се намалил два пъти. По данни на преброяването от 1930 г. има 437 000 души, от които българите са 42 070 души (9,6 %), а румънците – 283 000 или 64,7 %. Посоченият брой на българите бил отново силно намален, тъй като през 1940 – 1941 г. били преселени в България закръглено 66 800 души и около 10 000 останали в Северна Добруджа².

Приведените статистически данни показват развитието на етнодемографски процес, който към навечерието на Балканските войни и особено през периода между двете световни войни поставя севернодобруджанските българи в анклавни условия на съществуване – при доминиращо положение на румънците, но и в обкръжението още на значителен брой други етноси – руси, германци, татари, евреи и др. Преобладаващото мнозинство от българите продължават да живеят компактно в много села, а градското българско население в многоетническа среда.

Формирането и развитието на анклавният фактор има многоаспектни последици в живота на севернодобруджанските българи. До сега този проблем не е изследван. Настоящото изложение е опит в най-синтезиран вид да се даде една обща характеристика на посочените явления и процеси.

2. Основни сфери на влияния и последици от иззявяването на анклавния фактор

Прилаганият денационализаторски и румънизаторски режим – ликвидирането на всички, с няколко единични случая, български училища, църкви, читалища и други културни институции – в съчетание с това, че българите стават малцинство сред другоетническо население в чужда държава, променя естествената дотогава духовна среда на севернодобруджанските българи³. Почти пълната липса на грижи от официална България ги заставя да търсят упования за опазване на самосъзнанието си в собствената си етносоциална среда.

При характеризиранията на тази среда трябва да се държи сметка за това, че в мнозинството си българите в Северна Добруджа, през посочения период, са потомци на изселници от почти всички райони на българските земи⁴. С течение на десетилетията, локалните и реги-

онални различия са в процес на ликвидиране. Оформя се общност, която запазва отделни специфични черти спрямо общобългарската национална общност.

Въпреки че имат различно етническо самосъзнание, българите и румънците в Северна Добруджа, както и изобщо българи и румънци, имат и сходни, и общи черти. Те съществуват вследствие на относително еднаквата им историческа съдба, общата природна среда в Добруджа, поминъка, свързан главно със земеделието, принадлежността им към източното православие, съжителство, довело до билингвизъм у голяма част и от българите, и от румънците, общите черти, характерни за традиционната селска община.

Тази близост е използвана от румънския политически елит в системните усилия за румънизирание на българите. Желаният от него резултат обаче не е постигнат. Българите успяват да съхранят етническото си самосъзнание, като се опират още по-силно на традиционните български ценности. В българското семейство обичаите заемат основно място. Дори най-беглото сравнение между традиционните обичаи на българи и румънци в Северна Добруджа, показва по-архаичните черти, запазени в обредната система на българите, от тази на румънците. Силната привързаност към земята и животните е постоянно изявена. По-голям е и броят на обредите извършвани в дома на българина, за сметка на публичната им изява. Семантичната натовареност на обредите е по-богата. Системните опити да се ерозира тази българска обичайно-обредна система и изравни с румънската остават неуспешни. Обратно, затварянето в анклавната среда и в семейството е най-важното условие за съхраняване на етническото самосъзнание и на традиционните български ценности. Те се опазват осъзнати и осъзнато се предават на поколенията.

Анклавният фактор през разглеждания период има важна етнодиференцираща роля. Същевременно затварянето в собствената етносоциална среда създава от своя страна по-големи възможности за оказване на влияния върху останалите етнически общности. Тези двойни функции на анклавния фактор създават самочувствие и вътрешна свобода⁵.

Изменението на социално-икономическите условия с усвояването на новите постижения на цивилизационния процес действа в

обратна на анклавния фактор посока. Използването на нови оръдия на труда, увеличената консумация на промишлени стоки, урбанизацията, ватрешнорумънската миграция и други обстоятелства съдействат за изменения в традиционния за българите бит⁶. Тези иновации обаче пак протичат главно в българската анклавно-семейна среда. Така се потвърждава известния парадокс – вместо да се отслаби етническото самосъзнание на българите в Северна Добруджа, то се укрепва още повече.

Ето защо към 1940 г., когато по силата на Крайовския договор Южна Добруджа е върната на България, а според специалната спогодба става задължителна размяна на севернодобруджанското българско население с установените в Южна Добруджа румънски колонисти, севернодобруджанските изселници идват с ненакърнено българско етническо самосъзнание.

При нововъзникналите условия, те изживяват бърз процес на адаптация и цялостно приобщаване в общобългарската национална общност.

БЕЛЕЖКИ

¹ Кратка история на Добруджа. Варна, 1986, с. 176 – 185; Извори за историята на Добруджа. Т. 1, 1878 – 1919, С., 1992, док №№19, 24, 31, 70 и др.

² Кратка история на Добруджа. Варна, 1986, с. 177, 197; **Тодоров, П.** Икономическият живот на Добруджа (1878 – 1940) – В: Добруджа сборник №3, 1996, с. 262.

³ **Попов, Ж.** Българите в Северна Добруджа. С., 1986; Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания., С., 1974; Пътеписни бележки и спомени за българите (1878 – 1940). С., 1993.

⁴ История на Добруджа. Т.3., С., 1988, с. 113 и сл.; **Жеков, М., Занов, И.** Добруджа – “малката Америка”, Силистра, 2001.

⁵ **Бромлей, Ю. В.** Етнос и етнография. С., 1976; **Арнаутов, М.** Очерци по българския фолклор., Т. 1-2, С., 1996

⁶ **Йордаки, К.** “Румънската калифорния”: интегрирането на Северна Добруджа в Румъния, 1878 – 1913 г., В: Исторически преглед, кн. 3 – 4, 2001, с. 50 – 77; *Introducere in cultura si civilizatia poporului Roman, Partea I, Bucuresti*, 1988; *Roumanie Du tresor du costume populaire traditionnel*, Bucuresti 1977, №№ 27 – 33.